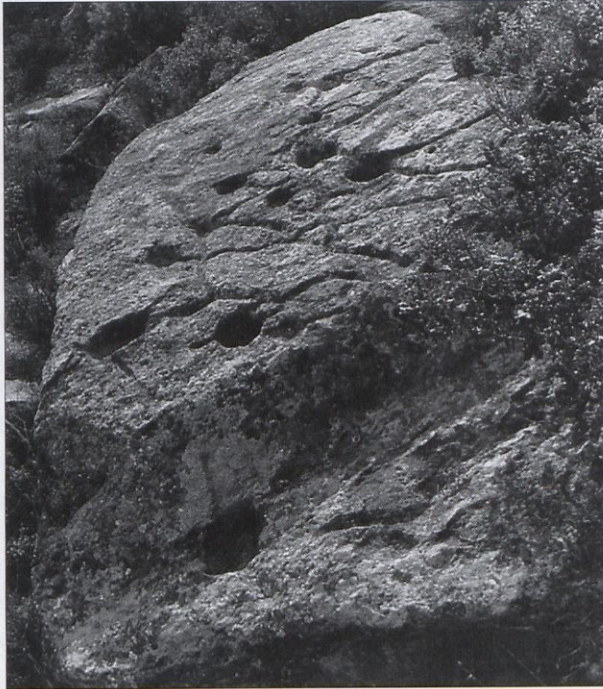

Contextualització Arqueològica i significats dels Gravats Rupestres i Cúpules

Els gravats a la vall del Corb

Pel que fa a les descobertes de gravats a la Vall del Corb podem seguir les publicacions: "El primer inventari dels gravats rupestres a l'estat de la vall del Corb" (Palau de la Generalitat, 1981); "Sobre els gravats rupestres a la vall del Corb" (1991); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1992); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1993); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1994); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1995); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1996); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1997); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1998); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (1999); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2000); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2001); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2002); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2003); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2004); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2005); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2006); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2007); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2008); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2009); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2010); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2011); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2012); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2013); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2014); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2015); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2016); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2017); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2018); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2019); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2020); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2021); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2022); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2023); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2024); "El gravat rupestre a la vall del Corb" (2025).

Per Joan Duch Mas
Guimerà

(4) GONZÁLEZ PÉREZ, Juan-Ramón. "Crónica del Congreso". A *Actas del I Congreso Internacional de Gravats Rupestres i Murals*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 2003, pp. 27-38.

(5) CASARONAS, Angel i RUVIRA, Jordi (coord.). *Gravats. 6000 anys de llenguatge marginal*. Col·lecció de l'excavació organitzada per la Fundació Caixa de Sabadell i del Ministeri de Cultura. Lleida 2003. 160 p.

(6) VILÀ, Jordi. "El gravat rupestre". A *Actas del I Congreso Internacional de Gravats Rupestres i Murals*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 2003, pp. 39-44.

(7) GONZÁLEZ PÉREZ, Juan-Ramón. "El gravat rupestre". A *Actas del I Congreso Internacional de Gravats Rupestres i Murals*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 2003, pp. 45-50.

(8) GONZÁLEZ PÉREZ, Juan-Ramón (coord.). "Conclusiones del Congreso". A *Actas del I Congreso Internacional de Gravats Rupestres i Murals*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 2003, pp. 449-450.

(9) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(10) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(11) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(12) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(13) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(14) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(15) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

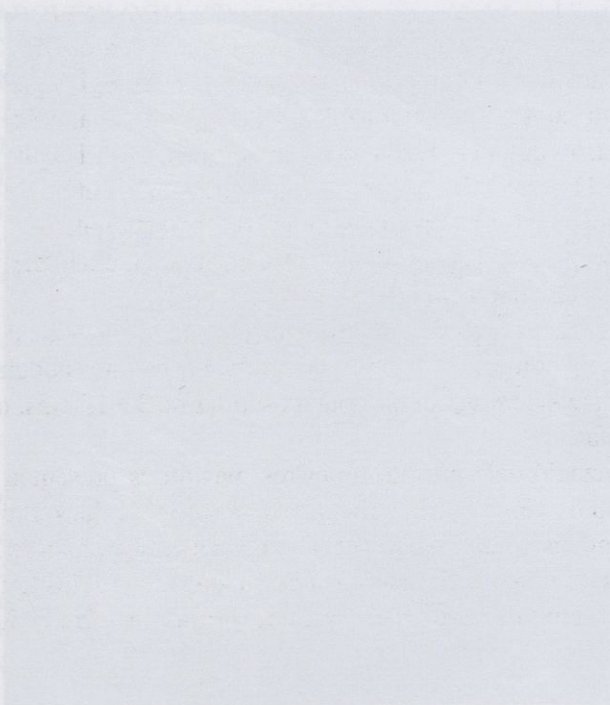
(16) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(17) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(18) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(19) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

(20) DIEZ-CORONEL MONTULL, Luis. "Los grabados rupestres prehistóricos de la Sierra de Guadalupe". A *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*. Madrid 1982, pp. 17-62.

La imatge del pòrtic d'aquest treball corresponent als gravats rupestres de la partida «la Vall dels Pous». Vall del Riu Corb.

Definicions

El grup de gravats rupestres, anomenades inscultures, petròglif, cúpules, cruciformes... damunt de roques amb una certa inclinació sobre el terreny, es poden localitzar a l'entorn de forats naturals o fets per la mà de l'home i entrelligades amb canalets .

Es pot confirmar que aquestes mostres de gravats naturals o fetes per l'home poden arribar a ser, segons les seves característiques, possibles activitats artístiques o simplement resultat de propostes purament funcionals. En molts casos poden coexistir, com en La Roca de les Eres de Tragó de Noguera, on el 85% són formacions natural i la resta artificials i que pels seus aspectes cronològics poden arribar a una datació fins a l'alta edat mitjana (González, Rodríguez i Peña,1992)

Si amb tot, les definicions són prou clares, entenedores i explicatives, sorgeixen els primers dubtes i les seves dificultats per donar un suport científic a aquestes darreres, per a molts, manifestacions artístiques dintre de las activitats de gravats rupestres prehistòrics. La cronologia i el significat ha fet una bona taula interpretativa on encara hi ha necessitats de concreció i de contextualització.

El primer pas es pensar que la major part de les cavitats cupuliformes són artificials i fetes per l'home, però d'altres, de semblants factures podem ser formacions naturals. Els tamanyes de les cúpules poden oscil·lar de 3 a 15 cms. de diàmetre i 1'4 a 4'5 de profunditat.

La localització dels gravats rupestres megalítics presenten en molt cassos determinades connotacions de situació en l'espai: prop de llocs d'aigua, zones amb roques, prop de camins prehistòrics o dels anomenats avui, camins de ferradura, antics passos de pastors, cruïlla d'antics camins i es poden situar en les terres planes de les serres o enmig de zones de bosc, aprofitant l'orogènia d'un terreny de formació rocosa orientat al sud.

Els gravats a la vall del Corb

Pel que fa a les descobertes de gravats a la Vall del Corb podem seguir les publicacions: "Un primer inventari dels gravats rupestres o petròglif de la vall del riu Corb"(Palestra,4, Cervera,1989); "Sobre els gravats rupestres o petròglif de la vall del riu Corb" (Palestra,5, 1991), així com de la presentació de dites descobertes al I Congrés Internacional de Gravats Rupestres i Murals(Lleida, 1992),editat per l'IEI 2003) i que són una base experimental per a poder fer unes precisions sobre la localització, entorn geogràfic, significat i cronologia de les inscultures d'aquesta zona geogràfica situada entre les comarques de l'Urgell i de la Conca de Barberà, en els límits de Lleida i Tarragona.

Entre els grups de roques amb gravats de la vall del Corb, presents dintre un

espai geogràfic de 12 quilòmetres, es relacionen en el seu context arqueològic amb troballes de materials de sílex, amb algunes restes de trossos de ceràmica i que, a més d'altres restes, permeten pensar en un entorn prehistòric i protohistòric. En uns moments genèrics que podrien fixar una cronologia que va des del final del Paleolític i poden arribar a un espai proper a l'edat mitjana.

Definint encara els petroglifs com formats per simples cúpules, a les quals convergeixen alguns solcs o canalets-reguerons que es inter-comuniquen amb altres cúpules, mostren un acabat ben treballat i polid. Són les mateixes formes que el doctor Vilaseca (1953) localitzà a Rogerals i també a la conca del Brogent (Tarragona).

Una de les més característiques de la vall del Corb, és la roca de la «Vall dels Pous» (Díez Coronel i González, 1988) que forma una composició d'acanalats, cassoletes i petites cavitats semiesfèriques, en un espai molt inclinat i que té la mateixa xarxa de motivacions d'alguns gravats que es poden observar a Sonico, a la Camònica (Itàlia) (Anati, 1962).

Altra mostra i exemple freqüent és el gravat amb un cruciforme, com el localitzat sobre una roca en la partida de «Salmorany» de Ciutadilla (Lleida), on en una cavitat circular de fons pla, es pot observar una creu de característiques de disseny com l'avui coneguda de Malta. Ben definida i amb la patina de la mateixa roca, que si bé en un principi va fer pensar en reminiscències medievals, el seu entorn arqueològic ha donat restes de sílex i de ceràmica molt prop d'un hàbitat ibèric i d'un taller de sílex de superfície. En aquest cas, la roca és conserva gairebé plana en un espai molt poc inclinat. El mateix motiu cruciforme s'ha localitzat al «Valle del Miedo» a l'Amazònia del Brasil que va donar a conèixer Marcel Homet (1977). També podem veure un cert paral·lelisme d'una creu gravada en una roca del «Pla de la Torra» a Vallfogona de Riucorb (Tarragona), amb les restes localitzades al seu entorn i la senzilla creu que es troba en una roca del «Valle de Avelances» a Portugal (Pijoan, 1966).

Pel que fa a grans lloses planes, és on tenen un millor suport els gravats i on es mostren amb motius cruciformes, com la Roca de la Creu. (Casanovas i Rovira, 2003, 823), i es diferencien de les inclinades amb mostres de cúpules. Semblant als tipus de gravats de la vall del Corb, podem citar les del Pinoso, Alacant (Seva Roman, 1992, 425), on es localitzen sobre roques calcàries de gran tamany. També en ortostats i en afloraments de superfícies naturals inclinades, on es confirmen els exemples d'una gran cassoleta amb regatons o també diverses cúpules amb canalets i motius serpentiniformes.

Aquests gravats, tant pel seu estudi, comparació i investigació, com per arribar a unes conclusions, motiven per a fer una anàlisi atenent a la seva tipologia descriptiva i el seu entorn arqueològic, que permetrà establir unes certes relacions puntuals i importants entre l'art rupestre i els jaciments arqueològics, així com les implicacions interpretatives del seu significat i la seva funcionalitat. Una vegada, estudiats i analitzats cada un dels conjunts de senzills motius artístics i de les restes arqueològiques, es podran fer comparacions i buscar paral·lelismes amb les mateixes identificacions de les incultures de les àrees mediterrànies i atlàntiques. Des de la península Escandinava fins a les Canàries i el Sàhara occidental; també de la zona alpina, sobretot les de

la vall Camònica (Itàlia) i les més properes de Galícia i nord de Portugal, on es poden observar alguns motius semblants. També a Sudamèrica.

Les cúpules, nom genèric acceptat per a molts arqueòlegs, es poden trobar en blocs herràtics, en menhirs, i en grups de roques de l'antic i nou món, en dòlmens de Palestina, al nord d'Àfrica, de Còrsega, França, illes Britàniques, Alemanya, Dinamarca i Suècia i molt abundants a la Península Ibèrica.

Gravat de forma cruciforme o creu de patent. Partida Salmorany a la Vall del Corb.

L'entorn arqueològic i el context geomorfològic centrarà el pas generacional d'aquestes activitats, més preocupant pel seu significat que pel seu contingut artístic. Dintre de la vall del Corb, en un moment determinat al límits de la protohistòria, es podria parlar d'un principi de comerç en un temps relatiu als segles IV i V aC. Quan sembla que es podria parlar de contactes i d'intercanvis entre els habitants de l'interior amb les terres de la muntanya i de pas per anar a la costa. El fet contrastat pot fer pensar que la zona era terra de frontera entre els pobles de les tribus ibèriques i, més concretament, entre lacetans, ilergets i cossetans. El fet arqueològic de la localització d'un tros ceràmica àtica al pla del castell de Ciutadilla confirmaria aquest pas de comunicació a través de les terres de la vall i ens podria centrar el pas i contactes des dels temps prehistòrics als protohistòrics.

II. Entorn arqueològic

En tot moment s'ha de tenir present el context arqueològic en la descoberta d'un jaciment amb gravats rupestres. La vall del Corb ha marcat des de les primeres recerques diferents espais amb restes de sílex, ja siguin esclats i rebuigs de talla, propis dels tallers de sílex de superfície i gairebé tots es podrien incloure, a falta d'estudis definitius, en un ampli període que va des del neolític-calcolític al poblament ibèric. Arribant, a través del món romà a l'edat mitjana..

La situació del taller de sílex Comacardós Senyores i les inscultures o petroglifs de la Vall dels Pous, foren localitzats prop de l'antic camí que comunicava amb el camí Ral que anava de Guimerà a Sarral passant per Forés, al costat mateix, on Moreu Rey (1969) localitzà i publicà la gran descoberta de les pedres decorades de Passanant (Tarragona). Altre jaciment, Comacardós Xepo, amb possibles restes del període calcolític, es localitza també, no molt lluny del lloc on estaven situades les pedres de l'estela de Passanant, al costat del camí Ral. Medi de comunicació a l'entorn del qual també es localitzà l'estela de Preixana, (Duran i Sanpere, 1970). Un altre conjunt de gravats, els dels Masets, prop del camí vell de Guimerà a Passanant, es localitzaren prop de restes, d'un possible taller de sílex.

El coneixement de l'entorn arqueològic ha de ser prioritari, així R.Seva Roman (1992, 431), argumenta la cronologia i significat del jaciment del Pinoso (Alacant), precisant el taller de sílex de la Canterana al sud dels gravats. Els materials de sílex són atípics, retocats i senyala un buril. Amb aquest context precisa que els gravats poden ser datats entre finals del paleolític-superior-epipaleolític i neolític. En Camarillas (Alacant), es localitzaren materials ibèrics –ceràmica pintada- materials romans i mostres de sigil·lada romana.

Moltes altres manifestacions de gravats, com els cruciformes poden ser usats com a fites i indicadors de límits territorials amb una variada tipologia de signes, la qual cosa complica la seva datació. És també una confirmació molt acceptada la relació directa entre els gravats i certs monuments megalítics, Així, Tarrús S.& Chinchilla, J.(1992, 794) citen un menhir situat a la cruïlla de quatre camins entre Romanyà i Valbanera i, el de Serrallonga a Santa Cristina d'Aro, on recorden que sobre la pedra té gravades dues cassoletes i una creu.

Cal també esmentar, segons A. Casanovas (1985, 137-144) els gravats de Cornellà (el Cogul, les Garrigues) on comenta que es tracta de gravats picats en forma de cruciformes, i localitzats en una balma prop de les pintures d'estil llewantí. En La Pedra de les Creus (Casanovas i J.Rovira (1998, 59), cita un gran bloc en què es troben gravats, diversos tipus de creus i cassoletes, i que fou citada com a pedra de terme al segle XVII. També s'ha de tenir present a Rocafort (Bages) que segons (A.Casanovas, J. Rovira, (1992, 826), hi ha gravats cruciformes sobre un penyal usat com a punt terminal entre Rocafort i Vilanova. La mateixa autora cita, el dolmen de la Taula dels Lladres o Mores Altes (Port de la Selva) a l'Alt Empordà, on es poden observar gravats que ocupen la llosa cobertera i es componen de vint cassoletes unides per reguerons i cinc cassoletes soltes o aïllades. En el mateix context s'ha de tenir present per a estudiar i comparar és el gran altar megalític de Mas de N'Olives (Diez Coronel, 1982, 1987). També a Sòria (Gomez.Barrera, 2003,92), estan relacionant gravats amb el megalitisme i l'Edat del Ferro

El context arqueològic dels gravats rupestres sobre la roca de la «Caja de los Hierros» en l'antiga Laguna de la Janda, s'atribueixen pel Dr. Ripoll (1968,176) al final de l'Edat del Bronze, pel paral·lelisme d'alguns motius que s'estableixen semblants amb els moments de l'art esquemàtic. Breuil,H, (1917, 177-178) descriu els gravats de Tahinilla en Tarifa, on també hi ha entre altre motius, una cassoleta i un cruciforme, disset cassoletes realitzades en la part alta d'un dolmen del Tajo de las Figuras (Benalop), com dintre d'un entorn propi de treballs de tallers de sílex, en un moment arqueològic de l'eneolític i a unes sepultures excavades en la roca.

M.Mas & S.Ripoll (1992, 415) també confirmen diferents cupuliformes, irregularment distribuïts en esteles funeràries ,com també en gravats sobre ortostats amb diferents formes com cercles, cassoletes i cruciforme, en monuments megalítics. Confirma aquesta relació un gravat en forma de mig cercle que es va localitzar en una llosa que formava part de la galeria coberta del dolmen de Llanera, avui al museu de

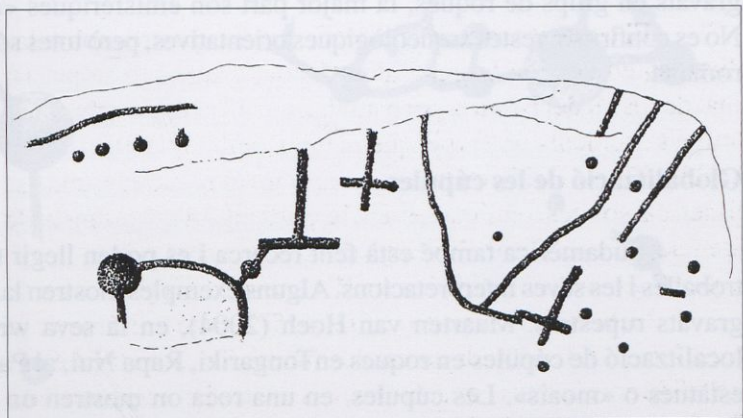
Solsona. Per entendre l'espai i temps arqueològic, A. Alonso (2003, 290) afirma que les inscultures, cassoletes, associades a canalets, o cúpules naturals aïllades es constaten des del Paleolític fins a èpoques molt recents.

Dubtes i relacions d'un context de llocs sagrats

Després de diferents estudis sobre les cassoletes com a motius naturals i hi ha dubtes de tractar-les com a gravats, Grimal (1992, 467) comenta que el concepte de gravat no ha de portar, en absolut, tenir cap utilització i per a molts tindria que separar-se de l'art. Els dubtes interpretatius, per a altres, han fet pensar que algunes pedres amb cruciformes podrien ser matèria per una fita o marca de límits de terme, en llenguatge actual.

Amb tot, al parlar sobre la teoria de la possibilitat de la funció de limitacions terminals d'alguns gravats amb cruciformes, J.R.Gonzalez(1992,468) afirma que dites inscultures no són fites de termes i sembla que no hi veu cap relació i afirma que els cruciformes són expressions de gravats rupestres. Així també, analitzats alguns exemples sobre els gravats rupestres de diferents llocs, com els de l'Alt Ampordà i les interpretacions dels cruciformes, s'observen gravats que han estat fets utilitzant objectes metàl·lics, mentre que les cassoletes presenten altres acabats amb eines de sílex. Per a A. Beltran (Debat, 1992, 466), constata també la confusió i l'expressió sentida entre els factors naturals i artificials de les cúpules i els mateixos reguerons. Els dubtes segueixen quan A. Gomez Barrera (1992.467), diu que les cassoletes per alguns són un gran problema de significats i motius de dubtes interpretatius i de la seva possible funcionalitat.

A França, en "Les sites patrimoniaux al Musée d'Isere" es cita un lloc amb 50 cúpules, a Les pierres à cúpules de St. Jan de Gonville, es cita una roca amb gravats cruciformes i 23 cúpules i es parla d'espais associats a misteris. En la mateixa França, en Bourgoin-Jallieu, són cinc cúpules sobre blocs plans i verticals, conegudes tradicionalment i simplement com a llocs i senyals sagrades. Amb tot i segons Pedro L. Municio,(1992.468), alguns dels gravats en la zona de Bernardos, encara es discuteix el paper del factor natural o artificial, com de la seva factura que s'ha considerat com obra dels pastors.

Reguerons, cupuliformes i cruciformes a la partida de Masets. Guimerà.

En Sòria, en la cova de Santa crus de Conquezueta, en una gran esquerda formada per dues roques verticals hi ha serpentiformes, cruciformes, figures humanes i s'han localitzat 1202 cassoletes en les parets verticals; es parla també d'un ús religiós i d'un eremitori cristià.

L'aigua element ritual i funcional sobre l'altar d'una roca

Apart dels dubtes anteriors cada vegada més s'hi vol entendre un món màgic. Així en la Bretagne Celtiques, segons Marc Déceneux (2004), descriu roques i megàlits que ofereixen un valor simbòlic relacionat amb l'aigua i es vol observar com un cicle relacionat amb la feminitat de la lluna i de la Terra Mare. Altra zona com «Peixes a cúpules du Briançonnais» s'han confirmat roques amb cúpules orientades al Nord-Sud i els astrònoms i veuen el «triangle d'été». Els càlculs arqueològics, per l'estat de les roques i els gravats, poden correspondre a un moments de forta glaciació amb una cronologia de 19000 anys.

Un fet altament a tenir present és la troballa a l'illa de Creta i la descripció (HETM van Effenterre, 2004) d'un bloc cilíndric a l'entrada del palau Mallia, amb 33 cúpules, una de gran i més decantada i totes són treballades i polides. Al moment de les excavacions del Dr. Evans es citava com una taula de joc. Sempre ha tingut un significat d'interpretació religiosa i com un possible altar de recollida de diferents ofrenes.

Anati (1968) estudiós i coneixedor dels petroglif de la vall Canònica, vol fer observar un sentit religiós en general i un caràcter ritual. Escriu Maringer, (1962,238) i està d'acord que tal vegada eren altars sobre els quals es dipositaven ofrenes. Per Obermaier (1923,157) hi veu un destí religiós relacionat amb llunyans cultes ignorats que tenen un valor simbòlic de caràcter religiós. Pel doctor Tarradell (1962) descriu relacions entre «las ideas religiosas del grupo de los megálitos y de los últimos pintores de las sierras, vinculados al mundo de los talleres de sílex de superficie.. »

Els gravats rupestres de la Bessa a Itàlia, (bessa.it/blocs.htm-2004), anteriors a l'explotació romana de jaciments aurífers mostren una forta concentració de 600 gravats en grups de roques, la major part són emisfèriques «anomenades cúpules». No es confirmen restes arqueològiques orientatives, però totes són anteriors a l'ocupació romana.

Globalització de les cúpules

Sudamèrica també està fent recerca i es poden llegir treballs sobre llocs de troballes i les seves interpretacions. Alguns exemples mostren la globalització d'aquests gravats rupestres. Maarten van Hoeh (2004), en la seva web, també confirma la localització de cúpules en roques en Tongariki, Rapa Nui, al Pacífic, i a l'entorn de les estàtues o «moais». Les cúpules en una roca on mostren un seguit de gravats amb fileres paral·leles són mostres d'antics rituals amb significats religiosos. Al nord de Xile a les valls de «El Encanto» i «El Sol», es localitzen grans roques amb «Tacitas»

o «cúpules» i volen representar llocs rituals, pedres artístiques i també que tenen connotacions de tipus astronòmic. També a Califòrnia en el Departament of Parles, es troben roques amb cúpules i gravats de ratlles damunt d'una pedra inclinada.

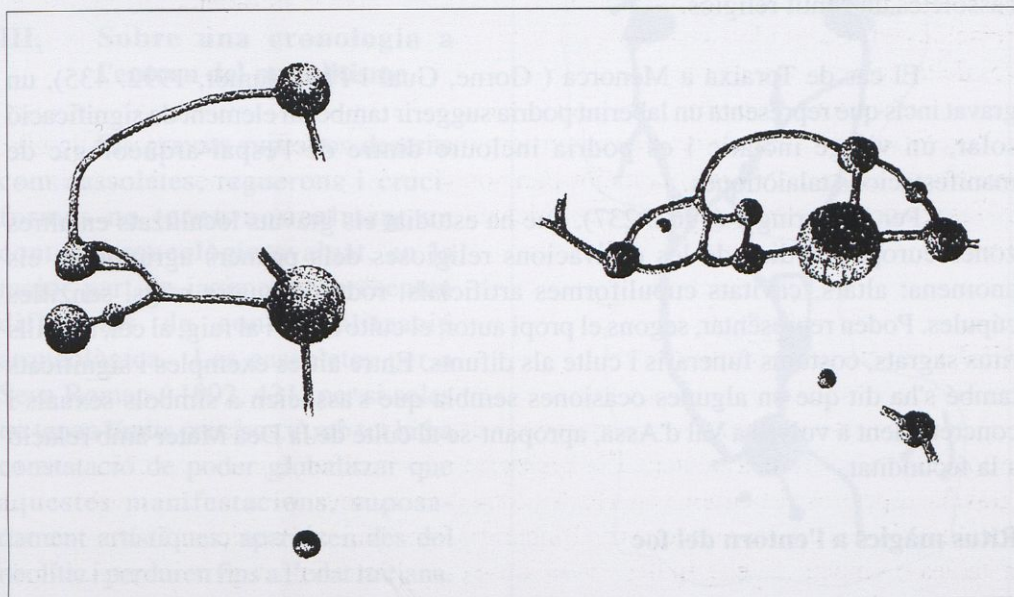
Al centre de Bolívia, segons R. Bednarick(2004), de la Asociación de Investigación Australiana del Arte de la Roca, els estudis fets en Inca Huasi, confirmen l'associació de les cúpules, aleatòriament distribuïdes, sobre roques inclinades. Altre fet conceptual, sobre aquestes manifestacions, és si són considerades obres artístiques rupestres, o es poden incloure dintre de treballs que manifesten una funcionalitat pràctica.

Els rituals propiciatoris de l'aigua

En un entorn natural i en llocs amb afloracions de roques i des del punt de l'etnologia, es podria precisar quines serien les possibles funcions de les cúpules i els canalets. No cal dir que des de l'òptica actual aniria llegada amb la recollida d'aigua, paranys de les aus i entrant al món dels caçadors, pastors i agricultors, encara podrien fer aportacions que entrarien en el camp de rituals a l'entorn de l'aigua.

Així, per a Jordan i Sanchez (1983,285), es poden interpretar com a pràctiques relacionades amb l'aigua o altres líquids, També A.Alonso (2003,285), concreta en possibles fets com recollida d'aigües pluvials i com a llocs provocats per a la caça d'ocells, com abeuradors.

En altre punt es parla també de simples receptacles d'ofrenes, sòlides o líquides, recollida d'aigües, motivada per la inclinació natural de la roca. (Artesa Segre)- (Butlletí informatiu, n°55, 2004. També per a Diez Coronel (1992,464), comenta les

Argalagar, Guimerà, roques amb casoletes i canalets.

relacions amb els anomenats ritus pràctics de l'aigua, com de la seva conducció. Amb tot per a Pablo Novoa (1992, 465) no veu relació directa i entesa entre els estudiosos, entre les cassoletes i els canalets o reguerons com un espai comunicatiu físic entre els líquids. Per Antoni Beltran (1992,464) hi veu elements de conducció per a un dels ritus de propiciació d'aigua.

Significats i rituals astronòmics

També s'assignen a les cassoletes un cert i ampli sentit religiós associats amb motius reticulars, ramiformes i zoomòrfics, així com de possibles laberints. La interpretació, en alguns casos, com els petroglifs de Motor (Pontevedra), fa pensar, segons el doctor Maluquer(1971,157) que també es reproduïx el laberint minoic i que és una prova de les constants relacions dels territoris miners d'Occident amb l'Egeu.

Segons el doctor Ripoll, (1967) « Símbolos solares y estelas, símbolos agua, etc. parecen corresponder a una nueva ideología religiosa, representada en el aspecto funerario en los grandes monumentos megalíticos», J.Molina (1984, 152-153), explica possibles ritus màgics nocturns a l'entorn de les cassoletes amb reguerons que s'omplirien d'oli i que amb una metxa serien com una llanterna. També les relaciona amb ritus màgics per evitar l'escasetat de les pluges.

Segons A. Priuli (1983,25) són representacions solars per haver observat determinades cassoletes orientades a l'est, a la sortida del sol. Es tractaria d'una possible simbologia còsmica relacionada amb els cicles solars. Per altres, les cassoletes, ramiformes i serpentiformes es poden observar com simples representacions solars i per a Seva Roman (2003, 431), ritus màgics nocturns, petició de pluja i tindrien les cassoletes un sentit religiós.

El cas de Toraixa a Menorca (Gorne, Gual i Plantalamor, 1992. 435), un gravat incís que representa un laberint podria suggerir també un element de significació solar, un viatge iniciàtic i es podria incloure dintre de l'espai arqueològic de manifestacions talaiòtiques.

Per J. Maringer (1962. 237), que ha estudiat els gravats localitzats en altres zones europees i dins de les derivacions religioses dels primers agricultors, els anomena: altars, cavitats cupuliformes artificials; roda de quatre raigs, senzilles cúpules. Poden representar, segons el propi autor, el culte al sol i al raig, al cel, senzills ritus sagrats, costums funeraris i culte als difunts. Entre altres exemples i significats també s'ha dit que en algunes ocasions sembla que s'associen a símbols sexuals i concretament a vulves a Val d'Assa, apropant-se al culte de la Dea Mater amb relació a la fecunditat.

Ritus màgics a l'entorn del foc

Cal pensar que aquestes cúpules no podien ser practiques o funcionals sinó votives, pensant en els temps en els quals encendre el foc era tot un ritus. Per a Sophus

Muller (Maringer, 1962) la cúpula era el símbol de la producció del foc i associat al gran astre de foc: el sol. També vol precisar que «...las cúpulas dispuestas en línea evocan los hoyos de los instrumentos con los cuales los neolíticos encendían el fuego...» Encendre el foc sempre es pot considerar un ritual des del Paleolític.

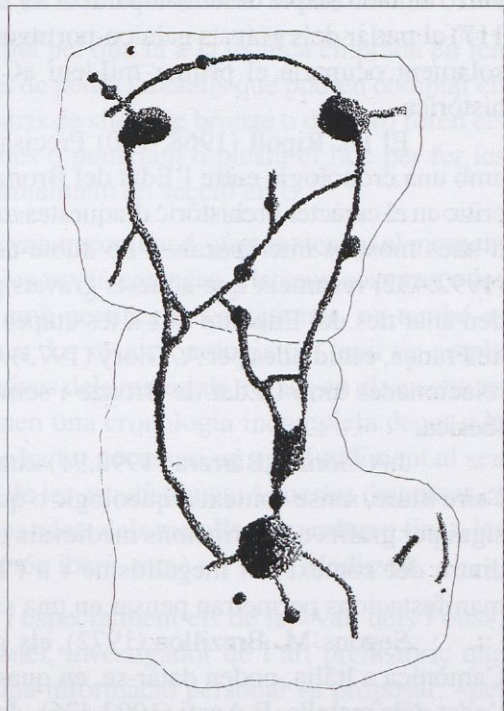
Gómez Tabanera (1962), també comenta les possibles interpretacions dels símbols del món megalític, cúpules, cercles, destrals, cruciformes,... «el culto a la serpiente, símbol de la terra... »

Les cúpules alineades també s'han trobat a la vall del Corb i podrien evocar, potser en algun cas, aquells forats sobre els quals girava un tronc o vara de fusta, amb tot, es parla més del «ritus de la cúpula» que podria tenir el seu origen en la representació de les constel·lacions astronòmiques o amb més probabilitats, en la practica mística de recollir l'aigua de la pluja sagrada. Un entorn màgic de propiciació d'un fet natural i funcional entre ofrenes i peticions.

La raó de ser dels gravats i les senzilles manifestacions, inscultures, petroglifs, cúpules, realitzades sobre roques no podien ser tan complicades com per no poder-les interpretar avui dia, sense inventar estranyes posicions. Moltes són les teories i les hipòtesis que s'han anunciat i poques les que s'han contextualitzat amb un entorn arqueològic i, a major part, sense cap contrast amb realitzacions de possibles excavacions. Amb tot, si es pensa que algunes cavitats poden ser manifestacions funcionals o pràctiques, ja sigui per recollir aigua o bé per d'altres usos, semblen tenir millor relació amb les mentalitats de l'home d'avui i caldrà buscar, a més, un significat que podria derivar en algunes manifestacions religioses.

III. Sobre una cronologia a l'entorn del megalitisme

Els gravats rupestres descrits com cassoletes, reguerons i cruciformes no tenen normalment un context arqueològic avaluat, en la major part de jaciments presenten dificultats de contextualització arqueològica. Les cassoletes per a Seva Roman (1992, 431) per si soles no tenen límits precisos. Amb tot hi ha constatació de poder globalitzar que aquestes manifestacions, suposadament artístiques, apareixen des del neolític i perduren fins a l'edat mitjana. Afirmar que les cassoletes, formant part o unides amb els reguerons i de

Cúpules i reguerons a la partida Rat Salla, Guimerà.

formes circulars, més o menys regulars, com també els ramiformes i serpentiformes, presenten dificultats per a poder fixar una cronologia precisa.

Anati (1968) distribueix les manifestacions artístiques en cinc fases, segons les figuracions o gravats, poden donar aquesta cronologia:

- * La mas alta la proposada del 6000 al 3000 a.C.
- * Estilitzada-dinàmica, escenes de caça, del 3000 al 6000 aC.
- * Ídols i punyals, Bronze Antic, del 2000 al 1.500 aC.
- * Cercles i línies, Irlanda, Canines, Sàhara, del 1500 al 900 aC.
- * Geomètric-simbòlic, esquematitzats, del 900 al 100 aC.

Per a Abelanet (1992,468) les «cúpules» les situa majorment a «l'age Bronze Final.» “A propos de l'Age préhistorique des gravures “cassoletes” ou “cupules” comme dans des sépultures de l'Age du Bronze final ainsi M. Lorblancher a decouvert (dans les Cavernes du Gard) un bloc de grés creusé de plus de 70 cupules parfois reliées entre elles par de courtes rigoles identiques à celles que l'on trouve en Roussillon), réutilisés dans la construction d'un coffre sépulcral sous tumulu daté par de la poterie des champs d'urnes du VIII-ème siècle aC.

Aquests conjunts de gravats que se separen del sentit i cronologia de la pintura esquemàtica i dels gravats gallecs, segons Gómez Barrera (1992,92), es podrien interrelacionar i abrasarien des dels temps avançats del megalitisme fins a l'Edat del Ferro amb un ample desenvolupament a l'Edat del Bronze. Segons Acosta (1963,107-117) al parlar dels gravats galaico-portuguesos precisa una cronologia amplia que no solament ocuparia el primer mil·lenni aC., sinó que es prolongaria fins a l'època històrica.

El Dr. Ripoll (1968, 190) Precisa textualment “Art d'una època imprecisa amb una cronologia entre l'Edat del Bronze i la protohistòria”. A. Beltran (1989,43) crític en el caràcter prehistòric d'aquestes manifestacions, pensa que ens trobem davant d'unes mostres intemporals. I no dubte de portar-les a l'edat mitjana. Seva Roman (1992,432) resumeix que aquests gravats poden assignar-se a uns moments que poden anar des del Eneolític fins a les etapes de finals del Bronze. Les representacions de França, estudiades per A. Glory (1973), sobretot al migdia, també les presenta com relacionades amb l'Edat de Bronze i semblen vinculades a la tradició esquemàtica Ibèrica.

J.A.Gómez Barrera (1992,91) cita jaciments a Soria amb gravats artístics a l'aire lliure, sense context arqueològic o que tinguin evidents signes de modernitat, ja sigui per grafitos o inscripcions medievals o modernes. Estudis comparatius les posen dintre del context del megalitisme i a l'Edat del Ferro. La perduració d'aquestes manifestacions permetran pensar en una sacralització del lloc.

Segons M. Brezillon,(1972), els grups d'art alpi de Monte Bego o de Val Camònica a Itàlia, poden datar-se, en quasi la seva totalitat, a les primeres etapes de l'edat dels metalls. E.Anati (1992,476), de forma global considera que “l'arte rupestre alpina come un fenomeno che ha avuto una durata di circa 10.000 anni, a partire

dall'inizio dell'Olocene". Altre fet el fa parlar " la colonizacione agricola-pastorale el Neolítico e Calcolítico"

En el grup A en la descripció de la tipologia dels gravats els inclou com "Incisione rupestri completamente simbolico-abstracte composte de coppelle e rivoletti..." Aquestes manifestacions Anati, després dels anys d'investigació "Sovente onsiderati di età neolítica..." i sembla que acabaria "persistono fino al Medio Evo"

Sembla que la quarta fase de cercles i línies, es on es podria trobar la cronologia dels gravats de la vall del riu Corb, amb una datació, a comprovar, del 1500 al 900 aC. en plena edat dels metalls.

La cronologia dels petroglifs de Galícia ha estat molt discutida ja que es creu que en temps històrics es podien haver gravat altres símbols, en general fan coincidir els més antics, i són vinculats amb el megalitisme, especialment els gravats en cistes funeràries. L'art esquemàtic de les inscultures a l'aire lliure que tenen les arrels sincròniques en el megalitisme, perduren fins al començament de la «Cultura Castreña», de l'Edat del Ferro. Segons el doctor Maluquer(1971, 263) la fase més important correspon a l'Edat del Bronze.

En la zona estudiada pel doctor Vilaseca i que contenen als gravats de Tarragona, tant pels materials arqueològics com per l'estil de les inscultures, els anomenem contemporanis de les estacions dels tallers de sílex a l'aire lliure, en el període neolític. Nous descobriments al seu entorn, fins arribar a la serra del Tallat, pel sud i les terres de la Segarra al nord-est, també a la Noguera i les Garrigues a fi de conèixer la possibilitat d'un enllaç cultural en les comarques de Tarragona.

No sembla que hi hagi cap problema pel que fa a la tècnica emprada en fen aquestes senzilles inscultures amb els estris de pedra i metalls que podien comptar en cada moment. Un escarpa, un percussor, estris de sílex, de bronze o de ferro foren els únics materials per fer incisions continuades o puntejant o picant el lloc per fer les cavitats semiesfèriques o els acanalats, normalment en secció en U.

Les conclusions seran en cada moment un conjunt d'ofertes atenent al moment cronològic en que cada societat expressa les seves creences, els seus costums o les derivacions funcionals d'unes practiques amb peculiaritats estètiques, on també es poden veure unes manifestacions artístiques. La seva cronologia pot tenir un ample context i caldria precisen les datacions relatives dels materials trobats en el seu entorn arqueològic. Els tallers de sílex encara tenen una cronologia incompleta degut a la necessitat de comptar amb etnografia i que ha fet necessari un aprofundiment al seu estudi, atenent a la tipologia i coneixement de les estadístiques. Aquestes datacions es podrien aproximar des del món Neolític a les edats dels metalls, on perduren fins a les primeres cultures històriques a través del món ibero-romà a l'Edat Medieval.

Els petroglifs de la vall del Corb, i especialment els de la «Vall dels Pous», han interessat a l'arqueòleg L. Díez Coronel, investigador de l'art prehistòric que n'ha realitzat un calc i un estudi, segons una informació personal va proposar: «pel qual s'han d'incloure, en principi, a l'època de l'Edat del Bronze, confirmant-ho alguns cruciformes i la proximitat de tallers de sílex a l'aire lliure».

Conclusions

Un moment complex i encara ple de dubtes. Avui la paraula més acceptada per a referir-nos als gravats amb cavitats cupuliformes artificial, tant a Europa com a Sudamèrica, és la de cúpula o “copule” en francès.

Cal precisar que en aquest entorn de recerques i dels primers inventaris, és necessari conèixer els elements bàsics sobre la tipologia i cronologia dels gravats. Diferenciar els gravats prehistòrics i els que es poden considerar amb motivacions funcionals i més històriques. Concretar les tipologies d'aquells que tenen pertinències de l'art esquemàtic i el seguiments d'altres motius. Els nous estudis de recerca i de línies d'investigació futures s'ha de situar en cada context local-comarcal precís, per a puntualitzar els conceptes i les seves connotacions particulars vers les línies generalitzades obertes.

Amb fes afirmacions cronològiques descrites hi ha una gran unanimitat en situar aquests gravats dintre d'un ample context que va des de l'inici del Neolític a l'edat dels metalls.

Altres consens seria la estreta relació del món espiritual dels enterraments col·lectius i les crides a rituals de diferents llocs.

Pel que fa al ritus de l'aigua, amb els seus variats aspectes, tenen molta consistència quan el contingut de moltes cúpules i les intercomunicacions a través de canalets o reguerons, més propis del nostre entorn.

Precisar la situació i possible inclinació de les roques amb gravats i el seu entorn geomorfològic.

Buscar les relacions conjuntes dels gravats de la Península Ibèrica amb les seves influències culturals del entorn europeu. Contextualitzar arqueològicament aquestes manifestacions artístiques i molt especialment, els que formen un conjunt tancat i aïllat, de les situades en espais oberts i intercomunicats. Diferenciar les cúpules sense reguerons o canalets dels grups d'aquests gravats formant una associació de cúpules en una sola roca, fet molt freqüent a Sudamèrica.

Els gravats de la vall del riu Corb són una senzilla mostra funcional i artística de les darreres manifestacions culturals d'unes comunitats, en un medi agrícola-ramader, i en un indret que podria ser terra de pas entre la costa i la muntanya. Representen una senzilla aportació de la cultura material que es podria encaixar en un món de simbolismes entre uns ritus funeràni-religiós o amb simples finalitats pràctiques com les variants de ritus a l'entorn de l'aigua..